

Transformation and continuity in pesna practise: The case of Breznitsa's Pomak community¹

Pesna pratiğinde dönüşüm ve süreklilik: Breznitsa Pomak topluluğu örnek olayı

Bilgihan Akbaba Bozok²
İbrahim Yavuz Yükselsin³

Abstract

'Sociocultural system', one of the conceptual keywords which for understand the social and cultural structure in anthropology and sociology, contains three main components (material, social, expressive) if one changing occurs in its any components provokes to change in others. Music, as an expressive element of the sociocultural system, gets its share from any changing occurred in the system, even it contributes the changing. Because music is not only an expressive element, but also tightly associated with the 'material' and 'social' components of the sociocultural system. Therefore, traces of musical factors that change the system during modernization process, occur in the musical practices described with the concepts as 'traditional', 'folkloric', 'authentic' etc. Culture and people or communities who produce it, in order to remain their existence with the changing process, set up their strategies, reformatting older means for cultural expression besides produce new ones. This reformatting is result with 'cultural

Özet

Antropoloji ve sosyolojide toplumsal yapıyı anlamak için kullanılan anahtar kavramlardan biri olan 'Sosyo-kültürel dizge', herhangi bir değişimin diğerlerinde de değişime neden olduğu üç ana bileşenden (maddi, toplumsal, ifadesel) oluşur. Sosyokültürel dizgenin ifadesel bir ögesi olarak müzik de sözkonusu dizgede ortaya çıkan herhangi bir değişimden payını alır, hatta kimi zaman değişime katkıda bulunur. Çünkü müzik yalnızca bir 'ifade' olmayıp, sosyokültürel dizgenin 'maddi' ve 'toplumsal' bileşenleri ile de sıkı sıkıya ilişkilidir. Bu nedenle, modernleşme sürecinde dizgeyi değiştiren müziksel etkenlerin izleri 'geleneksel', 'folklorik', 'otantik' vb. kavramlarla tanımlanan müzik pratiklerinde de ortaya çıkar. Kültür ve onu üreten insan veya insan toplulukları ise değişim süreci ile birlikte varlıklarını sürdürebilmek için stratejilerini yeni kültürel ifade araçları üretmenin yanısıra eski olanı yeniden biçimlendirmek üzerine de kurarlar. Bu yeniden biçimlendirme ise çoğu zaman 'kültürel dönüşüm' ile sonuçlanır. Teknolojik ilerleme ve sosyokültürel

¹ This article is based on the Ph.D. thesis of the first author, submitted to the Department of Musicology, Institute of Fine Arts, Dokuz Eylul University, under the supervision of the second author. Results of this study had been presented in the 2nd National Musicology Symposium which was organized by Aegean University Turkish Music State Conservatory, in 2014.

² M.A., Ph.D., Candidate, Dokuz Eylul University, Institute of Fine Arts, Department of Musicology, bilge.akbaba@gmail.com

³ Assoc. Prof. Ph.D., Dokuz Eylul University, Faculty of Fine Arts, Department of Musicology, iyavuz.yukselsin@gmail.com

transformation'. At the end of the modernity process starting with the technological evolution and changing in sociocultural values, on the one hand the simple structures of the traditional societies are transformed into the complex structures of the modern societies; on the other hand these simple structures are redefined combining with modern ones and acquire a new continuity in the modernity.

Keywords: Pomak; pesna; tradition; modernity; cultural transformation.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Giriş

Antropoloji ve sosyolojide toplumsal yapıyı anlamak için kullanılan anahtar kavramlardan biri olan 'Sosyo-kültürel dizge', toplum ve kültüre göndermeler içeren bir anlama sahiptir ve birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkili olan üç ana bileşenden oluşur: Maddi, toplumsal ve ifadesel (Kaemmer, 1993: 5). 'Maddi' bileşen, insan gereksinimleriyle ilişkili öğeleri; 'toplumsal' bileşen, insanların birbirleriyle ilişki kurma gereksinimlerine ilişkin öğeleri; 'ifadesel' bileşen ise, insanın inançsal (din), iletişime yönelik (dil) ve sanatsal (müzik vb.) dışavurumlarına ilişkin öğeleri kapsar. Bu üç ana bileşenden herhangi birisinde olabilecek bir değişimin, diğerlerinde de değişime neden olacağı ilkesi sosyo-kültürel dizgenin devingenliğini vurgular.

Sosyo-kültürel dizge, müzik incelemesinde oldukça önemlidir. Bir toplumun müzik gelenekleri, müziğe ilişkin söylemsel ve edimsel bilinç ürünü olan her tür davranışa yön veren 'müzik ideası'nın bir sonucudur. Dolayısıyla Kaemmer'in (1993: 6) da ifade ettiği gibi "Müzik bir fanus içinde seslendirilmez, yalnızca zevk için seslendirildiği de varsayılmaz". Çünkü, sosyo-kültürel dizgenin ifadesel bir ögesi olan müzik, toplumdaki ekonomik düzenlemeler, politik hareketler, din, dil ya da sanatlar ile de bağlantılıdır. Dolayısıyla, sözkonusu dizgede ortaya çıkan herhangi bir değişimden etkilenir ve hatta kimi zaman değişime katkıda bulunur. Bu nedenle, modernleşme sürecinde dizgeyi değiştiren müziksel ve müzik dışı etkenlerin izleri 'geleneksel', 'folklorik', 'otantik' gibi kavramlarla tanımlanan müzik pratiklerinde de ortaya çıkar.

'Değişim' ile 'süreklilik' birbirine karşıt kavramlar gibi algılanır. Oysa süreklilik ve değişim üzerine yapılacak dikkatli bir inceleme iç içe, en azından yanyana var olduklarını görmemizi sağlayabilir. Değişim içerisinde direnen öğeler yok olurken, ayak uydurmuş öğeler süreklilik sağlarlar. Kültür ve onu üreten insan veya insan toplulukları, değişim süreci içinde varlıklarını sürdürebilmek için stratejilerini yeni kültürel ifade araçları üretmenin yanısıra 'eski' olanı yeniden biçimlendirmek üzerine de kurarlar. Bu yeniden biçimlendirme çoğu zaman 'kültürel dönüşüm' ile sonuçlanır. Teknolojik ilerleme ve sosyokültürel değerlerdeki değişimlerle başlayan modernleşme süreci sonucunda, bir taraftan geleneksel toplumların basit yapıları modern toplumların karmaşık yapılarına dönüşürken öte yandan moderniteye ilişkin olanlarla yeniden tanımlanır ve modernite içinde dönüşerek yeni bir süreklilik kazanır.

Toplumsal yaşama ve örgütlenme biçimlerine işaret eden 'modernite'ye bağlı olarak gerçekleşen değişimler geleneksel ve modern karşıtlığı düşüncesini yeniden sorgulamayı gerektirir. Modernleşme kuramının⁴ "geleneksel olan modern değildir" tezine dayanılarak modernin geleneksel

⁴ II. Dünya savaşı sonrasında Amerikan sosyal bilim çevrelerinde ortaya çıkmış, Batı'nın örnek alınması yoluyla tüm dünya toplumlarının modernleşeceğini savunan ve Amerika'yı modernliğin temsilcisi olarak gören bir toplumsal değişim

ile zıtlık oluşturduğu kabul edilebilir. Ancak tarihin büyük bir kısmında modernlik, geleneği hem çözmüş hem yeniden inşa etmiştir (Giddens, 2011: 19). Gelenek bütünüyle durağan değildir ve bu özelliği ile zaten modern ile içiçe geçmiştir. Çünkü, kültürel mirasını kendinden önce gelenlerden devr alarak kendi yaşam koşullarında tekrarlayan her yeni kuşak tarafından yeniden üretilen gelenekler süreklilik gücüne sahiptir.

Müziğin değişimi çoğunlukla müziğin ürettiği ya da üretilmesine zemin oluşturduğu anlamsal boyutta görülür. İnsanlar güncel deneyimlerindeki bir şeyi belleklerinde depoladıkları daha önceki deneyimleriyle ilişkilendirince anlam ortaya çıkar. Anlam bir kelimenin, sembolün, işaretin, anlatımın, kuramın vb. taşıdığı bilişsel veya duygusal içeriktir (Erol, 2005: 145). Anlamlandırma, bireyin kültürel deneyiminin sağladığı zeminde gerçekleşir. Müziksel anlamın büyük bir bölümü insanın büyürken ait olduğu toplumun müziksel dizgesini ve toplumun bu dizgenin öğelerine iliştiirdiği anlamları algılama becerilerini öğrenmesiyle biçimlenir. Müziksel anlamlar temelde üç türdür. Müziğin ne söylediğine ilişkin anlamı 'simgesel', nasıl olması gerektiğine ilişkin anlamı 'estetik', ne yaptığına ilişkin anlamı da 'pragmatik'tir (Kaemmer, 1993: 54).

Bu çalışma Bulgaristan'ın Pirin Makedonyası olarak adlandırılan bölgesinde yer alan, Breznitsa köyünde yaşayan Pomaklar'ın ritüelleri (evlilik, sünnet, Hidrellez vb.) içinde önemli bir vokal icra biçimi olan 'Pesna'nın modernleşme sürecinde geçirdiği dönüşümü 'estetik', 'simgesel' ve 'pragmatik' olmak üzere üç anlamsal boyut içinde ele alır. Çalışmada kullanılan ve analizi yapılan veriler 24 Nisan-10 Mayıs 2014 tarihleri arasında Breznitsa'da gerçekleştirilen alan çalışmasından elde edilmiş, bunun yanında İbrahim Y. Yükselsin (1998, 2011) ve E. Filiz Dürük'ün (2007) Pesna'ya ilişkin çalışmalarından ve konuya ilişkin literatürden de yararlanılmıştır.

Breznitsa Pomak Topluluğu

Pomaklar, Bulgaristan içerisinde, Rodop, Pirin ve Rila dağlarının oluşturduğu üçgende yoğun olarak yaşayan ve Pomakça olarak adlandırılan bir Bulgarca dailektini konuşan Müslüman topluluklardır. Bununla birlikte Osmanlı-Rus savaşları ve Balkan savaşlarını da içeren süreçle birlikte başlayan göçlerle Yunan Makedonyası, Arnavutluk, Kosova ve Türkiye'ye de yoğun olarak yerleşmiş oldukları görülür. Pomakların kökenine ilişkin kimi kaynaklara göre Ukrayna'nın kuzeyinden geçerek Balkanlara yerleşen, Orta Asyalı Türk soylarından gelen, anadili Türkçe olmasına rağmen Slavlar içinde uzun yıllar yaşamaları dolayısıyla dilleri dönüşen bir halk (Memişoğlu, 2005: 18, Çavuşoğlu, 1993: 106, Çokbankir, 2010: 110); kimi kaynaklara göre ise, Türklerle hiç bir bağlantısı olmayan, kültürel açıdan da Slavlar'la benzer olan en önemlisi de eski Bulgarca'nın bir çok gramatik ve fonetik özelliğinin korunduğu bir dil kullanan, Osmanlı'nın zorlamasıyla İslamiyet'i kabul etmiş Slav kökenli bir halktır (Thodorov, 1958, aktaran Dürük 2007: 12). Alan çalışmaları sırasında görüşülen topluluk üyesi kişilerin bu konuya ilişkin ifadelerine göre Pomaklar, özgül bir ırktır ve Osmanlı'nın Balkan hakimiyetinden çok önce İslamiyet'i kabul etmişlerdir (A. C ile görüşme 2014a, F. G ile görüşme 2014b, S.J ile görüşme 2014c, İ. G ile görüşme 2014d).

Osmanlı Rus savaşları sonucunda Balkan coğrafyasındaki Türk ve Müslüman halk, Rusya'nın Panslavist ideolojisi doğrultusunda uygulanan politikalar, Fransız İhtilali'nin körüklediği milliyetçi fikirler gibi nedenlerle Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya başlayan diğer halkların öfkelerine maruz kalmışlardı. Tüm bunlara bir de Bulgaristan Uluslaşma sürecinde uygulanan baskı politikaları eklenince, Pomaklar, oluşan huzursuz koşullarda yaşamlarını göçerek, sığınarak, kaçarak sürdürmeye çalıştılar. Bu süreçte biyolojik ve kültürel soykırımlara, baskı ve asimilasyon politikalarına, zorunlu göçlere maruz kaldılar. Berlin duvarının yıkılışı ve soğuk savaşın bitmesinin ardından Bulgaristan, değişen uluslar arası konjonktüre uyum sağlamak zorunda kalmış bu nedenle AB tam üyelik hedefine de uygun olarak azınlık haklarında birçok iyileştirme gerçekleştirmişti. Bu iyileştirmeler Bulgaristan'daki ve 89 sonrası Türkiye'ye ve diğer ülkelere göç etmiş Pomak topluluklarına da olumlu yansdı.

Breznitsa Pomak topluluğunun, günümüze dek yaşadığı toplumsal ve politik olayların Pesna pratiğine yansması üç dönemde ele alınabilir: 1877-1908 yılları arasında yaşanan soykırım, sürgün, savaş gibi olayların etkili olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş dönemi, 1908-1989 yılları arasında yaşanan Bulgarlaştırmaya yönelik asimilasyon politikalarının, yine soykırımın, sürgünün, savaşın etkili olduğu ulusalcı ve komünist hegemonya dönemi ve 1989 sonrası başlayıp günümüzde hala devam eden komünizm sonrası demokratikleşme dönemi.

Pesna

Pesna, Pomakça'da, tür ayrımı yapmaksızın şarkı, türkü anlamına gelir. Dialekt farkına bağlı olarak *Pesme*, *Pesne*, *Pesniya*, *Pesmya* gibi kullanımları da mevcuttur. Bu biçim Bulgarca'da ve birçok Balkan dilinde de etimolojik olarak bağlantılı sözcüklerle ifade edilir.

Günümüzde, Breznitsa Pomak Topluluğu, Pesnayı bu dönemlerdeki etkenlere bağlı şekilde hem biçimsel hem de kavramsal olarak *stara*, *narodna* ve *nova* olmak üzere üç tipe ayırmıştır. *Stara*, sözcük anlamı olarak 'eski' demektir. Osmanlıdan kopuş döneminde üretilen, Pomaklar'ın sözkonusu dönemde yaşadığı olayları destansı şekilde anlatan, tek sesli icra edilen Pomak pesnalarını tanımlar. Bu pesnalar genellikle *Dırınka* denilen, 12 perdebağlı, 1,5 sekizli ses genişliğinde, sırtında ve üst kapağında tını delikleri bulunan 2 ile 6 arasında tel sayısında olabilen (Yükselsin, 1998: 4), ditmeli bir çalgı eşliğinde ya da eşiksiz olarak seslendirilir. Pomakça'da ditmeli tüm çalgılara *dırınka* adı verildiği ve bu çalışmada iki tip *dırınka*dan söz edileceği için bu çalgı Pomak tamburası ve diğer tip de Bulgar tamburası olarak adlandırılacaktır.

Narodna sözcük anlamıyla 'halk' demektir. Ulusalcı ve Komünist hegemonya döneminde üretilen, dönemin ideolojisine uygun şekilde ulusal kültürden temellenen, çok sesli icra edilen pesnaları tanımlar. *Narodna* Pesnalar, tampere sistemde perdelere ayrılmış, tam dörtlü aralıklarla akord edilen üç ya da dört çift tel taşıyan, 3 sekizli ses genişliğinde ditmeli bir çalgı olan Bulgar tamburası ve tercihen akordiyon ile eşliklenir.

Nova ise sözcük anlamıyla 'yeni' demektir. Komünizm sonrası başlayan ve günümüze kadar süren dönemde üretilmiş, diğer iki pesna biçiminden farklı olarak popüler kültüre dayalı Pesnaları kapsar. Bu pesnalar da klavye ve bateri gibi batılı ve modern olarak algılanan çalgılarla seslendirilir. Tüm bu veriler değerlendirildiğinde, bu üç pesna tipinin, ortaya çıkan görünümü aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 1. Üç Sosyo-kültürel Dönemin Pesna Pratiğine Yansması.

	<i>Stara Pesna</i>	<i>Narodna Pesna</i>	<i>Nova Pesna</i>
Sözcük Anlamı	Eski Pesna	Halk Pesnası	Yeni Pesna
Üretildiği dönem	Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kopuş Dönemi	Ulusalcı ve Komünist Hegemonya Dönemi	Komünizm Sonrası Demokratikleşme Dönemi
Konusu	Pomak Kültürü	Ulusal Kültür	Popüler Kültür
Ezgi Çizgisi	Tek sesli	Çok sesli	Tek sesli, Çok sesli
İlgili Çalgılar	Pomak Tamburası	Bulgar Tamburası	Batı Çalgıları (Klavye, Bateri vb.)

Breznitsa Pomak topluluğu için pesna, yaratıldığı döneme özgü, baskı, göç, savaş, ölüm gibi kolektif bellekte yer eden yaşanmış olayları epik bir tarzla işleyen Pomak şarkılandı. Bulgaristan'ın uluslaşma süreciyle başlayan ve Pomakları da etkileyen dönemde topluluğun sosyo-kültürel dizgesi

ulusalcı ve komünist ideolojiye göre değişmiş ve yeni yaratılan pesnalar da, devlet ideolojisinin bir aracı olarak, döneme özgü şekilde kurgulanmıştı. Gelenekselin bizzat kendisi modernleştiriliyor ve yapısında çeşitli değişimler gerçekleşiyordu. Kırsal/geleneksel Pomak pesnaları gibi “rastgele” ve “sistematik olmayan” halk şarkıları, belli bir sistematığı olan, kentsel/modern ‘Narodna Pesna’ya yani ‘halk şarkıları’na dönüştürüldü. Pomaklar kolektivitelerinin ve kimliklerinin en önemli işaretleyicilerinden olan kendi Pesnalarını, yeni pesna biçemi ‘Narodna’dan ayırmak ve önem atfetmek için bu biçime *Stara Pesna* yani ‘eski şarkı’ adını verdiler.

Geleneksel olandan alınan öğeler modern halk/ulus müziği inşasında kullanılıyordu ve halka, asıl geleneksel olanın bu olduğu fikri aşılıyordu. Ülkenin etnik çeşitliliğe sahip bölgelerinde devlet tarafından çeşitli müzik ve dans kurumları açıldı. Bu kurumlarda, Narodna müzik ve Narodna dans öğeleri devletin öğretmenleri tarafından halka ücretsiz olarak öğretiliyordu. *Narodna Pesna*’nın üretimi ve tüketimi devlet tarafından ‘meşru’ halk şarkısı biçemi olarak teşvik edilince, toplulukta Stara Pesna üretimi azalarak sonlandı. Açıkça, ulusalcı akımlarla başlayan etnik baskıların yarattığı problemler geride kalmış ve dolayısıyla artık yaşanmayan sosyal ve kültürel olaylar için yaratılmış pesnaların söylenmesine de gerek kalmamıştır (Yükselsin, 2011: 461).

Koşulları diğerlerinden farklı olan başka bir dönemin başlaması ve sosyo-kültürel dizgeyi yeniden yapılandırmasıyla Narodna Pesnalar da Stara Pesnalar gibi ‘eski’ye ait öğeler olarak gerilemiştir. Tüm bu gelişmeler içinde böylece Pesna’da üçüncü bir biçim doğdu: *Nova Pesna* yani ‘yeni şarkı’. Ulusalcı ve Komünist hegemonyadan kurtulmanın yarattığı çeşitlilik ve özgürlük arayışı, modernitenin getirisi olan küreselleşmenin de etkisiyle yaşanan kültürel değişimlerin artması gibi sebepler bu yeni biçimin sınırlarını oldukça geniş şekilde çizdi. Dolayısıyla pesna, sosyo-kültürel dizgenin toplumsal dönüşüm noktalarında, modern olandan aldığı gereçlerle, döneme uygun şekilde dönüşerek süreklilik sağlamak zorunda kalmıştır. Bu dönüşümün izleri Pesnanın taşıdığı estetik, simgesel ve pragmatik anlamlarda görülebilir.

Pesna Estetiği

Müziğin, ne olduğuna ilişkin anlamı estetikdir. Kaemmer’e göre estetikte ana konu bir biçimin bazı müzik dışı ilişkilerin bir simgesi olarak etkenliğinden çok içsel nitelikleri nedeniyle değerli olup olmadığıdır. Müzikte içsel nitelikler tını, ritm kalıpları ya da ezgi öbeklerini içerir ve herbiri kendi içlerinde değer taşır (1993: 63). Müziğin içsel niteliklerine verilen değer toplumdan topluma değişiklik gösterir ve neye değer verilip neye verilmeyeceğini her toplum kendisi belirler. Bu nedenle her toplumun estetik algısı kendine özgü özellikler taşır ve aynı toplum içerisinde de farklı kitleler farklı içsel özelliklere değer verebilirler.

Müziği estetik bir deneyim olarak gören perspektifle inceleme, incelenecek müziğin kendi içerisinde var olduğu kabul edilen estetik özelliklere ilişkindir (Özer, 1997: 3). Burada estetik özelliklerle kastedilen şey ele alınan topluluğun pesnanın nasıl olması gerektiğine ilişkin sahip olduğu ilkeleridir. Breznitsa Pomak topluluğunda, Pesnanın estetik anlamda değişimini anlamak için Pesnaların biçimsel/üslupsal⁵ özelliklerini incelemek gerekir. Stara Pesna’dan Narodna Pesna’ya ve ondan da Nova Pesna’ya doğru gerçekleşen biçimsel değişim, pesnaların biçimsel (formal) özellikleri, icra özellikleri, metin kurgusu ve tınısal tercihler gibi birçok özelliği içerir.

Stara Pesna, kolektif belleğe ilişkin, kendine özgü yapıya ve icra biçimlerine sahip bir biçimdir. Genellikle özgür ritimli ya da 7 vuruşlu ve yavaş tempodur. Tek ezgi çizgisinde ve tek kişi tarafından seslendirilir. Nadiren 2, 4, 9 vuruşlu olanlarına rastlanabilir. Eğer etkinliğin gerçekleştiği ortamda Pesna seslendirme becerisine sahip birden çok kişi varsa dönüşümlü olarak ya da hep birlikte unison seslendirme yapılıır. İcracılar, seslerini bütünleştirebilmek için kafalarını birbirlerine yaklaştırarak Pesna seslendirirler. Vokal icrada, sözcüklerin başına veya sonuna harfler eklemek, sözcüğü kısa kesmek ya da çeşitlendirmek gibi özgün teknikler vardır.

⁵ Biçim geniş kapsamlı bir terimdir ve çeşitli özelliklerden oluşur. En belirgin biçimsel değişim alanı bir topluluğun müziğinin yapılarıdır (Erol, 2005: 135).

Pesnalar, dize sayısı değişiklik gösterebilen bentlerden oluşur. Dizeler ise aynı ya da yakın hece sayıdadırlar ancak hece sayısına dayanarak genel bir özellikten söz edilemeyecek şekilde çeşitlidirler. Tipik olarak, şekil 1'de görüldüğü gibi iki ya da daha çok söz öbeğine ayrılır ve önceki dizinin sonuna denk gelen öbeğin, bir sonraki dizinin başına denk getirilmesiyle oluşturulurlar.

1. Dize	...Yazda gorya tida gledaş	da sa pukat dujmanito
	A	B
2. Dize	Da sa pukat dujmanito mari	hem moite hem tvoite
	B	C
3. Dize	Hem moite hem tvoite mari	ta nay veçe beygovite...
	C	D

Şekil 1. Önceki Dizinin Son Söz Öbeğinin, Sonraki Dizinin İlk Öbeği Olarak Tekrarına Dayalı Metin Yapısı Örneği, *Karanfilku Malkay Mome*, Karaağaçlı.

Bazı Pesna'lar, Şekil 2'de görüldüğü gibi, tüm dizinin ya da dizinin sonundaki öbeğin bir ya da bir kaç kez tekrar edilmesiyle ya da çeşitlenmesiyle kurulmuştur. Bu kuruluştaki Pesnalarda önceki dizinin sonundaki sözcük öbeği sonraki dizinin başında tekrarlanmaz. Söz öbeklerinin oturtulduğu müzik cümlesi de genelde öbeğin tekrar edildiği ya da çeşitlendirildiği yerde tekrarlanır ya da çeşitlendirilir.

1. Müzik Cümlesi

Ab re Mi me di jal bu Mi me di

1. Söz Öbeği

2. Müzik Cümlesi

Razd yal no Mi med Razd yal no

2. Söz Öbeği

2. Müzik Cümlesinin Tekrarı

Razd yal no(y) ku zum razd yal no

2. Söz Öbeğinin Çeşitlemesi

Şekil 2. Dizenin Çeşitlenmesine Dayalı Metin Yapısı Örneği, *A Bre Mimed*, Karaağaçlı

Sıklıkla kullanılan bir başka biçim ise şekil 3'te görüldüğü gibi, bir müzik cümlesinin birkaç dize boyunca aynı tutularak metnin anlatımının gerektirdiği sayıda tekrarlanmasıdır bu durumda değişen sadece sözcüklerdir. Amaç yaratıldıkları dönemin baskı, savaş ve zulüm gibi acı olaylarını anlatmak olduğu için uzun destansı metinlerini öne çıkaran Stara Pesnaların ezgileri çok işlenmemiştir.

Şekil 3. Müzik Cümlesinin Anlatımın Gerekirdiği Kadar Tekrarlanmasına Dayalı Yapı Örneği, *A Bre Mimed, Karağaçlı*.

Bulgaristan'ın uluslaşma süreciyle başlayan dönemin ürünü olan Narodna Pesna ise söz dizilişi ve metin-ezgi ilişkisi konusunda Stara Pesnalar'ın aksine modern zamanların "akılcı"lığına uygun olarak kurgulanmıştır. En belirgin özellik çok sesli ve sistematik olmalarıdır. Tüm bentler eşit dize sayısına ve tüm dizeler de eşit hece sayısına sahiptir. Dizelerin, söz ve ezgi kesitlerine ayrılarak önceki dizenin sonuna denk gelen söz kesitinin, sonraki dizenin başında tekrarlanmasıyla kurulmuş biçimlere sık rastlanır. Bunun yanında bir dizedeki herhangi bir söz kesitinin başka bir yerde tekrarlanmasına ya da dizenin tamamının tekrarlanmasına dayalı kuruluşa da sık rastlanır. Bazı pesnalarda bu iki durum birlikte kullanılır. Ezgi ya da söz öbeği tekrarları aynı Pesna içerisinde her bent için aynı sayıda ve şekildedir. Tempo, acı temalı Pesnalarda bile genelde Staralar kadar ağır değildir. Nadiren özgür ritme rastlanırken; 2, ve 7 vuruşlu olanlara sık rastlanır. Metin kurgusu aşk, kur ve acı içeriklidir.

Şekil 4. Bir Narodna Pesna Örneği, *Sayme Le Mome, Selimşahlar*

Narodna Pesna vokal icracıları, icra esnasında yakın şekilde durur, entonasyonu sağlayabilmek için kafalarını birbirlerine doğru yaklaştırıp çevirirler. İcracılardan ana ezgiyi seslendiren gerek duyarsa modülasyon yapar ve eşlikçiler ilk birkaç heceden sonra hemen uyum sağlar. Ana ezgiyi seslendiren kişi seslendirmenin ne kadar uzayacağına ve sıradaki Pesna'nın hangisi olacağına karar verir. Bu doğrultuda Pesna'nın ikinci hecesinden itibaren eşlikçiler de katılır. Sözlerin

tam bilinmemesi ya da unutulması halinde ana ezgiyi seslendiren kişi sıradaki dizinin ilk birkaç sözcüğünü hızlıca konuşarak söyler ve seslendirme aksamadan devam eder. Pesnanın dönüşümünü bu biçem özelinde gösteren şeylerden biri de çalgıdaki dönüşümdür. Stara Pesnalara eşlik eden Pomak tamburası yerine, Narodna Pesnaya uluslaşma sürecinde yaygınlaştırılan, Bulgar tamburası ile eşlik edilir.

Nova Pesnalar da her iki biçemden farklı olarak, güncel konuları güncel dil ve icra özellikleriyle işler. Halk kültürüne dayalı Stara ve Narodna dışındaki tüm biçemleri, alt biçemler olarak kabul edilebilecek şekilde içermesi nedeniyle Nova Pesnalar'ın ritmik yapısı, metin kurgusu, metin-ezgi ilişkisi, icra gibi biçemsel özellikleri genelleme yapılamayacak kadar çeşitlidir. Vokal icrasal beceriler, müziğin çeşitlilik, popülerlik, dansa uygunluk, güncel konuları içeren metinler, teknolojiyen yararlanma gibi özelliklerinin ardında kalır. Çalgıda tınısal tercih klavye, bateri gibi modernite ile örtüşen çalgılardan yanadır.

Breznitsa Pomak topluluğunda, icra özellikleri konusunda, Stara ve Narodna Pesnalarda, estetik anlamda en belirgin beklenti icracıların ses renginde ve icra becerisinde aranan özelliklerdir. Vokal icracıları neye göre üstün buldukları konusunda görüşme kişilerinin verdiği yanıtlar “çok gür sesi var, ince seslerden söyleyebiliyor, gırtlak çok iyi, çok güzel söylüyor” gibi ifadeler içerir. Ayrıca Balkan coğrafyasında yaygın olan şekliyle vibrato kullanımı ve kadın icracılarda, ince sesli bile olsa sese burunsu bir tını verilmesi ve icracının tarzıyla dinleyenlere gereken duyguyu iletmesi değer verilen estetik özelliklerdendir.

Metin kurgusu ve söz dizilişi Pesna'da bir başka estetik anlam taşıyıcısıdır. Stara Pesna, aidiyetini Pomak olmayla ilişkilendiren bireyler için, topluluğun kolektif geçmişine ait, atalarının yaşadıkları acıları, kahramanlıklarını anlatan kültürel bir öge olarak üyeler üzerinde derin etkiler yaratan bir biçemdir. Benzer bir etkiyi, aidiyetini Bulgar ulusuyla ilişkilendiren bireyler, Narodna Pesnalar ile ilgili olarak yaşarlar. Ancak küreselleşmenin tektipleştirici etkisinin de belirleyici olduğu melez kimliklere sahip gençler, ait oldukları zevk grubunun meşrulaştırdığı estetik değerlere önem verme eğilimindedirler. Gençlerin oluşturduğu zevk grubu, metinsel içeriği sürdürdükleri yaşamla ilişkilendirerek anlamlandırdıkları için, son dönemde üretilmiş Nova Pesnaları estetik bulurlar. Bu anlamda Pesna'nın metinsel içeriği estetik beklentide önem ifade eden bir ögedir.

Modernleşmenin sonuçlarından sayılabilecek çeşitlilik arayışı müziksel seslendirmelere yeni gereçler katıştırılmasında önemli bir güdüleyicidir (Kaemmer, 1993: 95). Başka kültürlerden ödünç alınan çalgılar da tında dolayısıyla biçemde değişikliğe yol açar. Buzuki'nin, Bulgar tamburası gibi akordlanarak Pesna pratiğinde kullanılması bu duruma örnektir. Bu konuda görüşme kişilerinin ifadeleri zaman içerisinde değer verilen kültürel öğelerin terkedilmesinden yapılarında kabul edilebilir ölçülerde değişiklikler yaparak süreklilik sağlamanın daha mantıklı bulunduğu yönündedir. Bilinçli olarak yapılan bu dönüştürme davranışında kullanılan gereçler moderne ait oldukları için, pesnanın sürekliliği yanında popülerleşmesine de yardımcı olur. Örneğin gençler için, uzun olmaları ve geçmiş deneyimleriyle anlam ilişkisi kuramamaları dolayısıyla “sıkıcı” olan stara pesnalar'ın Bulgar tamburası ve akordiyonla çalınması ya da metinlerin kısaltılarak Narodna ile örtüştürülen bazı biçemlerde seslendirilmesi süreklilik için yararlı görülen müziksel davranışlardır.

Topluluğun estetik değerlendirme ölçütlerinde önemli konulardan biri de dağardır. Pesna geleneğinde dağar başlangıçta stara pesnalardan oluşurdu. Daha önce sözü edildiği gibi, Bulgar ulus-devlet oluşumundan sonra dağarda narodna ve stara pesnalar birlikte kullanılmaya başlandı. Günümüzde ise kültürel ifadeye ya da ritüellere yönelik olmayan amaçlarla gerçekleşen etkinliklerde dağara stara pesnalar uzun ve sıkıcı oldukları gerekçesiyle hiç alınmazken, narodna pesnalar az sayıda alınır ve dağarın ağırlıklı oranını ise nova pesnalar oluşturur. Çünkü bu tür etkinlikler eğlence amaçlı olmaları nedeniyle dans etmeye uygun ve popüler olan pesnalar beğenilir. Etnik kimliğin ifadesinin öne çıktığı ritüellerde (evlilik vb.) ise az sayıda stara pesna ve çok sayıda narodna pesna tercih edilir. Pesna icracılarından beklenen niteliklerden biri de çok sayıda Pesna bilmek, bildiği Pesnaların metinsel içeriğinde hata yapmamak ve özellikle, seslendirmese bile, stara pesnaların en eskilerinden bile haberdar olmaktır.

Usta olduğu düşünülen müzisyen, kimileri için kolektif kimliğin sürekliliğini görev edinmiş

‘uzman müzisyenler’dir, kimileri içinse yapılmakta olan müziksel etkinliği talep edenleri memnun etmeyi görev edinmiş ‘profesyonel müzisyenler’dir. Uzman müzisyen icrasını estetik algısıyla paralel olarak, kolektif anlamlar taşıyan geleneksel normlara uygun biçimde gerçekleştirir, profesyonel müzisyen ise bugünün icra yollarını kullanarak gerçekleştirir. Genç üyeler için, kendi deneyimleriyle ilişkilendirerek kendi estetik beklentilerine uygun şekilde değer yükledikleri Nova pesnalar ve profesyonel müzisyenler, estetik beğenide üstlerdeyken; yetişkinler ve yaşlılar kendi deneyimleriyle ve estetik beklentileriyle ilişkili olarak oluşturdukları değerler hiyerarşisinde Stara ve Narodna Pesnaları ve geleneğin ‘muhafızları’ olan uzman müzisyenleri el üstünde tutarlar.

Simge Olarak Pesna

Cohen’in tanımlamasıyla simge, farklı anlamlar çokluğunun yerini muğlak bir şekilde alan, hisler ve duygulanmalar uyandıran, insanı eyleme iten nesnelere, davranışlar, kavramlar ya da dilsel oluşumlardır (1999: 14). Çalgılar ve tınlar insanı eyleme iten nesnelere ve müzik üretimi de bir eylem olarak düşünüldüğünde müzik bu tanım içerisinde yer alabilir. O halde farklı anlamlar çokluğunun yerini alan müzik bir simge, müziği yaratan davranış ise simgesel bir davranış biçimidir (Erol, 2005: 171). Müziğin tınları, ritmik yapısı, motifleri, aralıkları, sözleri, çalgıları ya da bütün olarak kendisi aktardığı anlamlarla sıklıkla tercih edilen bir simge olarak kullanılabilir. Anlamlar amaçlı olarak müziğin her ögesine yerleştirilebilir ya da dinleyici ona bireysel deneyimleriyle ilişkili olarak anlamlar yükleyebilir.

Kavramlar simge olarak iş gören dilsel oluşumlardır. Bir müziksel pratiği etiketlendirme yoluyla simgeleyen Pesna kavramı, Breznitsa Pomak topluluğu için, yaratıldıkları dönemde, yalnızca Pomak ürünü olan şarkıları karşıladı. Daha önce sözü edildiği gibi, süreç içerisinde Bulgar uluslaşma çabalarının müziksel dizgeye yansımaları ve sonrasında yaşanan kültürel değişimler sonucu Pomak topluluğunun yaşamına giren Bulgar ve diğer etnisitelerin şarkıları da bu kavramla adlandırılmaya başlandı. Günümüzde Pesna, Pomak şarkısı anlamından, kırsal/kentsel, eski/yeni müzik ayrımı yapmaksızın tüm şarkıları simgeleyen bir anlama dönüştü.

Pesnalar, icrasal özellikleri, metin kurgusu, eşlik için tercih edilen çalgı, ritmik yapı gibi bazı biçimsel özellikleriyle simgeseldirler. Stara pesnaların uzun öyküsel metinleri, Pomak tamburası ile yapılan çalgısal eşlik, vokal icra özellikleri, özgür sayıda dize ve hece, özgür veya genellikle 7 vuruşlu tartımsal yapı gibi biçimsel özellikleri Pomak kimliğine ilişkin simgeler olarak iş görür.

Narodna Pesnalar’ın kısa öyküsel metinleri, belirli sayıda dize ve hece ve akordiyonla eşlik, burunsu ses, daha fazla vibrato ve genellikle iki ezgi çizgisiyle icra gibi özellikleri de simgeseldir ait olduğu döneme hakim, kurgulanmış halk kültüründen temellenen ulusal kimliğe dair anlamlar taşır.

Nova Pesnalarda da aynı şekilde Klavye ve Bateria gibi çalgıların kullanımı, çeşitlilik, batılı-modern metin kurgusu, daha az burunsu ses, daha az vibrato ile icra gibi özelliklerle moderne yönelik simgesel anlamlar taşır.

Stara Pesnaların vokal ve çalgısal icra biçimleri de simgeseldir. Öyle ki, Pirinli ve Rodoplu Pomaklar arasında bile farklılık gösterir. Yükselsin’in Pomaklarda Göçmen Kimliğin İfade Aracı olarak Pesna adlı çalışmasında sözü ettiği gibi Rodoplu Pomaklar kendi Pesnalarını “Rodop işi” ve Pirinli Pomaklarınkileri de “Makedon işi” olarak ayırırlar. Bu durum Narodna Pesnalar’da da geçerlidir. Alan çalışmam sırasında, birçok Pomak köyünün katıldığı Hıdrellez festivalinde bir Rodop Pomak köyü olan Ablanitsa’dan gelen müzik grubunun Narodna Pesna icrasında ve birçok sahneleme ögesinde farklılıklar tespit etmişim. Bu durumun sebebini sorduğumda Breznitsalı kaynak kişim kendilerinin Makedon kültürü taşıdıklarını belirterek, Ablanitsalı müzisyenlerin icrasını Rodopski yani Rodoplu olarak tanımladı. Bu ifade üslup farklılığının simgeselliğinin Breznitsalı Pomak topluluğunca da kabul edildiğinin göstergesidir.

Anlamlar, amaçlı olarak müziğe yerleştirilirse sonuç “doğrudan anlamdır” (denotative meaning) (Kaemmer, 1993: 56). Müziğe yerleştirilmiş doğrudan anlamları tanımanın en belirgin yolu onları simgeleyen, metindeki, sözcüklerdir. Stara Pesnalar’da metnin konusundan ve kullanılan sözcüklerden Pomak kolektivitesine ilişkin anlamlar doğrudan çıkarılabilir. Sözler, Pesnanın ait olduğu dönemde topluluğun yaşadığı acıları anlatır. Bu pesnaların, anlattıkları acıların artık

yaşanmadığı bir dönem içerisinde seslendiriliyor olması onları kolektif geçmişe gönderme yapan simgeler haline getirir. Narodna Pesnaların da, Stara Pesnalar'ların aksine daha genel olan aşk, sitem, ayrılık gibi konuları, Bulgar ulusal kimliğine göndermeler yapan sözcüklerle işlemesi yine simgesel anlamda dönüşümün bir örneğidir.

Yaratıcı amaçlı olarak yerleştirmiş olmasa da çağrışan anlamı dinleyici kendi deneyimleriyle ilişkilendirerek algılar. Yan anlam iki şekilde devreye girer: Durumsal deneyim (stuatational experience), benzeştirme (analogy). Bir deneyimin parçası olarak duyulan müziğin, başka bir zaman duyulduğunda o deneyimin duygularını anımsatması durumsal anlamdır (Kaemmer, 1993: 59). Örneğin; Stara Pesnalar, topluluğun yaşlı üyelerine, yaratıldıkları Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş döneminin göç, savaş gibi acı gerçekliklerini simgeleyerek hüznü aktarırken; gençler için sadece kolektif geçmişe ilişkin cesaret ve kahramanlık öykülerini içeren şarkıları simgeler. Çünkü gençlerin, o acılarla ilişkili anlamlar çağrıştıracak geçmiş deneyimleri yoktur.

Özgün bağlamında, evlilik ritüelinin, gelin alma bölümünde seslendirilen, bir annenin kızına evlilikten sonraki yaşamına ilişkin tavsiyelerini içeren sözlere sahip bir Pesnanın, günümüzde Davul-Zurna takımıyla yine gelin alma sırasında sadece çalgısal olarak seslendirilmesi yoluyla anlam aktarımı da benzeştirmeye örnektir. Pesnayı sözleriyle bilen topluluk üyeleri için bu sözlerle ilişkili olduğu bilinen ezgi, sözlerin anlamını tek başına çağrışım yoluyla simgeler.

Stara Pesnalar'ın simgesel anlamlar aktaran meninin, icra biçemi dışında, özgününden farklı bağlamlarda seslendiriliyor olması bile tek başına simgeseldir. Çünkü dağarın, yenileri üretilmediği için, zamanla donuklaşması ve yaşlıların geçmişte büyüklerinden öğrendikleri dağarı günümüz koşullarında kullanmaları Stara pesnalara yüklenen sembolik anlamı pekiştirmiştir (Dürük, 2007: 65). Bunun yanında zamanla Narodnalar'ın da popülerliğini kaybederek, yerini daha güncel olan Nova Pesnalar'a yani yeni şarkılara bırakması durumu, günümüzde, Stara ve Narodna pesnaların seslendirim sıklığı azalsa da, geleneksel birer simge olarak anlamlandırılmasına katkı sağlar.

Pesna'nın Pragmatik Kullanımı

Müziğin pragmatik anlamı, onun bir iş görmesi için kullanımını nitelendiren işleviyle ortaya çıkar. Müziğin kullanımı, planlanan müziksel bir olayla üretilmek istenen anlamın amaçlı olarak etkinliğe yerleştirilişi ve gerçekleştirilişidir. Bireyin güdülenmeleri ve amaçları müziğin kullanımına, bu amaçların gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği de müziğin işlevine göndermeler yapar (Kaemmer, 1993: 73). Müzikte kullanım ve işlev genelde örtüşen unsurlardır. Bu nedenle bu çalışmada işlevsel ve kullanımsal dönüşümler birlikte ele alınır.

Pesnanın pragmatik anlamı, Pesnaların hangi biçemlerde, hangi bağlamlarda, hangi amaçlara hizmet ettiğine bağlı olarak ortaya çıkar. Breznitsa Pomak topluluğunun bazı yaşlı üyelerinden edinilen bilgilere göre, Pesna'lar geçmişte, ritüellerde, imece (meci) amaçlı toplantılar gibi özel etkinlikler bağlamında bunlara özgü davranış dizgeleri içinde seslendirilirdi. Pesna seslendirmek, topluluk içinde uzman müzisyen olarak kabul gören kişilerin işiydi. Kişiler talep edilir ve etkinliklere katılırlardı. Uzman müzisyen, yalnızca topluluk üyelerinin bulunduğu ortamlarda, kolektif geçmişin anılarından oluşan metni, güzel ezgiler eşliğinde, destansı şekilde dile getirir böylece kimliğin birkez daha onaylanması ile güven ve aidiyet duygusu pekişmiş, kolektif bellek korunmuş, tazelenmiş ve aktarılmış olurdu.

Zamanla, değişen koşullar içerisinde bazı müziksel gelenekler terkedildi ya da dönüşerek sürdü. Pesna pratiği de sürekliliğini değişen koşulların belirlediği farklı bağlamlar içerisinde, farklı pragmatik anlamlar yüklenerek sürdürdü. Günümüzde, Pesna, bazı ritüeller dışında, küreselleşmeye ve kültürel hegemonyaya karşı bir hareket olarak görülen uyanış (revival) stratejileri kapsamında kurumsal çalışmalar ya da kimlik ifadesi olarak topluluğu temsil edebilecek festivaller, sofr/zıyafet toplantıları, eğlence amaçlı toplantılar gibi bağlamlarda da yer alır.

Pesnanın ritüellerdeki kullanımı gerçekleştirilen ritüele ve ritüelin bölümlerine yüklenmiş anlamlara paralel olarak biçimlenir. Pesnanın metinsel içeriği, tercih edilen biçem, tercih edilen çalgı ritüelin amacına yönelik işlevlere uygun olarak anlam kazanır. Örneğin bir Pomak evlilik ritüelinin 'gelin alma' ve 'düğün' olarak ayrıştırılmış iki aşamasında da kullanılan pesna biçemleri, çalgılar,

icrasal tavırlar farklıdır. Geleneksel olanla ilişkilendirilen gelin alma esnasında Stara ve Narodna pesnalar kullanılırken, eğlence amaçlı düğün aşamasında ağırlıklı olarak Nova ve az sayıda Narodna Pesna kullanılır. Gelin alma sırasında kullanılan Stara ve Narodna Pesnalar gelinin baba evinden çıktığını ve düğünün başlamak üzere olduğunu tüm topluluğa duyurabilmek amacıyla Davul-Zurna takımıyla çalgısal olarak seslendirilirken, düğünde seslendirilen Pesnalar insanlara dans coşkusunu verebilmek için Klavye ve Bateria eşliğinde seslendirilir.

Stara Pesnanın ritüel müziği olarak kullanımı günümüzde Pomak etnik kimliğinin ifadesi olarak kullanımına doğru kaymıştır. Modern zaman koşullarında yaşam biçimleri zorunlu olarak değişse de, kolektif bağlarına değer veren üyeler için bir geleneğin bağlamının değişmesinden çok sürdürülmesi önem taşıyan bir unsurdur. Ritüel bağlamından farklı olarak kullanılan geleneksel müzik pratikleri böylece pomak etnik kimliğinin değişen koşullar içerisinde yeniyi uyarlanmış biçimde ifadesini ve sürekliliğini sağlar. Örneğin Pesna pratiği, modernleşmenin kültürü tehdit ettiğini düşünen topluluk üyelerince kültürel aktarımda önemsenen bir gelenek olarak, son dönemlerde oluşturulmuş, sivil toplum örgütleri içinde öne çıkarılır. Stara ve Narodna Pesna icrasının, köyün müzik topluluklarında, yetenekli çocuklara uzman müzisyenlerce periyodik çalışmalarla öğretilmesi yoluyla aktarımı ve sürekliliği sağlanır ve bu bağlamdaki çalışmalar zaman zaman topluluk içinde ve dışında düzenlenen çeşitli müzik etkinliklerinde sergilenir. Bu bağlamda önem taşıyan tek şey Pesna icrası değildir. Pesnanın metni de bir yarar sağlamada kullanılır. Stara Pesnaların artık yaşanmayan ama topluluğun ortak belleğinde varolan acı olayları anlatan metni yeni kuşaklara belleğin öğretilmesi amacıyla kullanılır. Narodna Pesnalar'ın vokal ve çalgısal icrası ise topluluğun çocuk üyelerini hakim kültüre en iyi şekilde entegre etme amacıyla kullanılır.

Müzik, toplulukların kolektif kimlik inşasında, onaylanmasında ve pekiştirilmesinde de işlevsel bir rol oynar. Pesna pratiğinin ülke içinde ve dışındaki festivallerde icra edilmesinden amaçlanan şey Pomak kolektif kimliğinin ifadesi, onaylanması, pekiştirilmesidir. Pomak kolektivitesinin üyeleri aynı zamanda Bulgar ulusal kimliğini de taşırlar dolayısıyla kimlikli ifadeyi en iyi şekilde sağlayacak olan müziksel gereçler de geleneksel olarak algılanan, Stara ve Narodna pesnalardır.

Pesna pratiğinin modernleşme sonucunda kazandığı bir başka bağlam Geleneğin unutulduğu ve kültürel devamlılığın tehdit altında olduğu iddiasındaki bireylerin talep gösterdiği içkili sofr/zıyafet toplantılarıdır. Topluluk içinde uzman olarak meşrulaşmış müzisyenler bu muhabbetlere davet edilir ve Stara ve Narodna pesnalardan oluşan geniş bir dağar seslendirilir.

Eğlence bağlamında Pesna'nın işlevi dansa eşlik etmeye dönüşmüştür. Bu tür kullanımlarda hangi Pesna biçiminin, hangi icrasal özelliklerle kullanılacağı, dansın ait olduğu bağlama göre belirlenir. Eğer dans bir ritüelin geleneksel olarak algılanan bölümlerine hizmet etmekte ise yine geçmişten gelen birşey olarak görülen Narodna pesnalar, geleneksel/eski çalgılarla seslendirilir. Ancak dans, bir ritüelin eğlence amaçlı bir bölümünde ya da ritüelden bağımsız bir eğlencede sergileniyorsa yeğlenen Pesna biçimi kentsel/yeni çalgılar eşliğinde seslendirilen Nova Pesnalardır.

Sonuç

Bulgaristan'ın Pirin Makedonyası olarak adlandırılan bölgesinde Breznitsa köyünde yaşayan Pomaklar'ın müzik pratiklerinde önemli bir vokal icra biçimi olan 'Pesna'nın modernleşme sürecinde geçirdiği dönüşümü 'estetik', 'simgesel' ve 'pragmatik' olmak üzere üç anlamsal boyut içinde ele alan bu çalışma şu sonuçları açığa çıkarır: Tarihsel süreçte, belirli dönemlerde toplumsal ve politik alanda gerçekleşen değişimler, Breznitsa Pomak Topluluğunun sosyo-kültürel dizgesine yansımıştır. Topluluk değişim içerisinde varlık sürdürebilmek için kültürel ifade araçlarını yeniden biçimlendirmeye dayalı stratejiler geliştirmiştir. Böylece, yeniden biçimlendirdikleri kültürel öğeler 'dönüşüm'e uğramıştır.

'Kültürel dönüşüm', bu topluluk özelinde açıklandığı ve örneklendiği gibi, müzik geleneğinin önemli bir parçası olan Pesna Pratiğinde de gerçekleşmiştir. Topluluğun deneyimlediği toplumsal olaylara paralel olarak değişen ideolojilerin müziksel dizgeye etkisi göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan üç sosyo-kültürel dönem ve onlarla ilişkilenen üç Pesna biçimi

sözü edilen pratiğin dönüşümünün sınırlarını ve işleyişini anlamada anahtardır. Pesna, bu üç sosyo-kültürel dönemin hakim ideolojisinin ve bu ideoloji içerisinde 'kendisi' olmaya da çalışan topluluğun müzik ideasının etkileşimine sahne olan bir ifade biçimi olarak sürekli olarak yeniden biçimlendirilmiş/dönüştürülmüştür. Topluluk, Pesna pratiğinde dönüşümü gerekli kılan toplumsal etkenlere uygun olarak, Pesnayı, dönemin meşru değerlerinden devşirdiği gereçler aracılığıyla günümüze kadar, hem biçimsel hem de kavramsal olarak stara, narodna ve nova olmak üzere üç tipe ayırarak yaşatmıştır. Bu dönüşüm pesnanın taşıdığı estetik, simgesel ve pragmatik anlamlara da her bir döneme özgü şekilde yansımıştır.

Kaynakça

- Altun, F. (2002). *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Cohen, A. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, Çev. Mehmet Küçük, Ankara: Dost Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (1993). *Balkanlar'da Pomak Türkleri*, Ankara: Köksav.
- Çokbankir, E. (2010). *Anadolu Halkları*, İzmir: Gaziemir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Dürük, E. F. (2007). *Pomaklarda Pesne Pratiği: Sembolik Kültür ve Etnisite*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Erol, A. (2005). *Popüler Müziği Anlamak*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Giddens, A. (2011). *Sosyolojinin Savunusu*, Çev. İbrahim Kaya, İstanbul: Say Yayınları.
- Kaemmer, J. E. (1993). *İnsan Yaşamında Müzik: Müzik Üzerine Antropolojik Perspektifler, Music in Human Life: Anthropological Perspectives on Music*. Çev. Yetkin Özer (Yayınlanmamış çeviri), Texas: University of Texas Press.
- Memişoğlu, H. (2005). *Balkanlarda Pomak Türkleri*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Özer, Y. (1997). *Bilim Perspektifinde Müzik*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Yükselsin, İ. Y. (1998). *Pomak Göçmenlerde Müzik ve Pesna*, CD Kitapçığı, Kalan Müzik, İstanbul.
- _____ (2011). Göç, Kimlik, Müzik: Pomaklarda Göçmen Kimliğinin İfade Aracı Olarak Pesna, *Türkiyede Müzik Kültürü*, ed. Oğuz Elbaş, M. Kalpaklı, O. M. Öztürk, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s: 457-462.

Görüşmeler:

- 2014a, "Amet C ile görüşme", Breznitsa, 25. 04. 2014.
- 2014b, "Fatme G ile görüşme", Breznitsa, 26. 04. 2014.
- 2014c, "Sali J ile görüşme", Breznitsa, 02.05. 2014.
- 2014d, İbraimo G ile görüşme", Breznitsa, 02. 05. 2014.

Müzik Analizinde Kullanılan İşitsel Örnekler:

- A Bre Mimed*, Alan kaydı, Manisa, Karaağaçlı.
- Aisheyko Pirvo Sevdo*, Alan kaydı, Bulgaristan, Breznitsa.
- Aishe Lično*, Alan kaydı, Bulgaristan, Breznitsa.
- Aj zashto mi si belo Fatme*, Alan kaydı, Bulgaristan, Breznitsa.
- Албум,
<https://www.youtube.com/watch?v=eftZ-J5JNmk&feature=youtu.be>.
- Bre Vodenicharyu*,
<https://www.youtube.com/watch?v=hr4-ODykrLI&feature=youtu.be>
- Bütün Hacılar Yola Çıktılar*: Yükselsin, İ. Yavuz (1998). *Pomak Göçmenlerde Müzik ve Pesna*, CD, Track 3, İstanbul: Kalan Müzik.
- De Sa E Chulo Videlo*,
<http://www.youtube.com/watch?v=fS4-F19vOJY>.
- Dobre Doshla*,
<https://www.youtube.com/watch?v=x7Rx7w6E6Q&feature=youtu.be>

Dukni mi Dukni, Alan kaydı, Manisa, Karaağaçlı.

Evala,

<http://www.youtube.com/watch?v=7l3GigzIBgQ>.

Galab Forka Vav Nebeno,

<http://www.youtube.com/watch?v=gMhsDtcEKtY>.

Karanfilku Malkay Mome, Alan kaydı, Manisa, Karaağaçlı.

Kak Go Pravish,

<http://www.youtube.com/watch?v=xv6MG5DZEmA>.

Lyube Lyube,

<http://www.youtube.com/watch?v=JVnQH9N3tPQ>.

Malkay Mome, Alan kaydı, Bulgaristan, Lazhnitsa.

Onezi Tri Neshta,

https://www.youtube.com/watch?v=b3m6Hd_WZN8&feature=youtu.be

Probvay Se,

<http://www.youtube.com/watch?v=zTf-0T9BHJA>.

Помаишки песни от Брезница (1),

https://www.youtube.com/watch?v=l4ftd_Jsmjw&feature=youtu.be

Помаишки песни от Брезница (2),

<https://www.youtube.com/watch?v=sk2LBKSA7-4&feature=youtu.be> .

Помаишки песни от Брезница (3),

<https://www.youtube.com/watch?v=rY9RbbHm3Yk&feature=youtu.be>.

Rila Planina, Alan kaydı, Bulgaristan, Breznitsa.

Risim'im Oğlum Risim'im: Yükselsin, İ. Yavuz (1998). *Pomak Göçmenlerde Müzik ve Pesna*, CD, Track 1, İstanbul: Kalan Müzik.

Sayme Le Mome (1), Alan kaydı, Manisa, Selimşahlar.

Sayme Le Mome (2), Alan kaydı, Manisa, Karaağaçlı.

Sayme Le Mome (3), Alan kaydı, Bulgaristan, Breznitsa.

Sus Hafifçe Çekmiştir Anacığım: Yükselsin, İ. Yavuz (1998). *Pomak Göçmenlerde Müzik ve Pesna*, CD, Track 7, İstanbul: Kalan Müzik.

Shukeri Pasha Nastanbola, Alan kaydı, Bulgaristan, Lazhnitsa.

Şükriü Paşa İstanbul'da: Yükselsin, İ. Y. (1998). *Pomak Göçmenlerde Müzik ve Pesna*, CD, Track 2, İstanbul: Kalan Müzik.

Za da me İmash,

<https://www.youtube.com/watch?v=79qeEDi68U&feature=youtu.be>.

Extended English Abstract

'Sociocultural system', one of the conceptual keywords which for understand the social and cultural structure in anthropology and sociology, contains three main components: material, social, expressive. A changing that would occur in any of these three main components causes changes in others also. This case emphasizes mobility of sociocultural system. Music, as an expressive element of the sociocultural system, gets its share from any changing occurred in the system, even it contributes the changing. Because music is not only an expressive element, but also tightly associated with the 'material' and 'social' components of the sociocultural system. Therefore, traces of musical factors that change the system during modernization process, occur in the musical practices described with the concepts as 'traditional', 'folkloric', 'authentic' etc.

Culture and people or communities who produce it, in order to remain their existence with the changing process, set up their strategies, reformatting older means for cultural expression besides produce new ones. This reformatting is result with 'cultural transformation'. At the end of

the modernity process starting with the technological evolution and changing in sociocultural values, on the one hand the simple structures of the traditional societies are transformed into the complex structures of the modern societies; on the other hand these simple structures are redefined combining with modern ones and acquire a new continuity in the modernity.

Musical changing is often seen in the semantic dimensions produced by music or providing the basis for its produce. A large part of musical meaning is formed by learning the musical system of the society which the individual belongs and the skills of perception the meanings which are attached to the elements of the system by the community. There are three basic kinds of musical meanings. The 'symbolic meaning' is what the music says; the 'aesthetic meaning' is how should music be and the 'pragmatic meaning' is what music does. This article discusses the transformation in the modernization process of Pesna that is an important vocal performance style in rituals of Pomaks living in the village of Breznitsa in Pirin region in Bulgaria, in terms of the three semantic dimensions.

Pomaks, intensely, live in the triangle among Pirin, Rodophe and Rila Mountains and speak a dialect of Bulgarian. The process started with the Ottoman-Russian wars, Pomaks were exposed to some adverse effects like policies of Pan-slavism, repressive policies during Bulgarian nation-building process etc. Under these conditions the community experienced lots of forced migration, biological and cultural genocide etc. The reflection of sociological and political events experienced by Breznitsa's Pomak Community to Pesna, can be analyzed in three sociocultural periods: the period of break with the Ottoman empire, period of national and communist hegemony and the period of post-communist democratization. Events such as war, genocide, assimilation policies, exile took place in the first period between 1877-1908 and in the second period between 1908 and 1989. As for the last period that is from 1989 to now, in this period, events such as the fall of the Berlin Wall, the end of the Cold War, the acceptance of Bulgaria to the European Union etc. took place.

In Pomak dialect, Pesna means song without any discrimination like rural or urban music types. In the other dialects of Bulgarian, there are lots of words more like *Pesme*, *Pesne*, *Pesniya*, *Pesmya* etc. Pesna is also expressed in many of Balkan languages with words linked each other etymologically.

Today, Breznitsa's Pomak Community distinguishes Pesna into three types depending on the factors which in the periods in question: *Stara*, *Narodna*, *Nova*. *Stara*, means 'old'. It describes the Pesnas which belongs to the period of break with the Ottoman Empire. Topics of these Pesnas are the events experienced by Pomaks in that period. Stara Pesnas are performed in just one melody line and sometimes with an instrument called *Dirnka* also.

Narodna means 'folk'. It describes the Pesnas which belongs to the period of national and communist hegemony. These Pesnas based on the national culture in accordance with the ideology of that period. Narodna Pesnas are polyphonic and they usually are performed with Bulgarian Tamboura and Accordion sometimes.

Nova means 'new'. It describes the Pesnas which belongs to the period of post-communist democratization. These Pesnas based on the popular culture and they are performed with instruments considered that they are Western and Modern like Keyboard, drums etc.

Pesna was able to provide continuity by transforming in accordance with the relevant periods with supplies taken from modern at the social transformation points of the sociocultural system. The marks of this transformation can be seen in the three semantic dimensions of Pesna. The changing of Pesna in terms of aesthetic is hidden in the Pesna's changing from Stara to Narodna and then Nova, in terms of style. This changing process related to Pesna's features like formal, related with performance, text fiction, favorite sound etc. Stara Pesna which has a unique structure

and performance forms, has an epic style and text, free measurement, slow tempo and one melody line also. But with the beginning of Bulgarian nation-building process, Pesna, was transformed into Narodna which has text on national topics, more systematic structure, polyphonic melody, determined measurement etc. After all, Narodna was transformed into Nova also. Nova has a new brand topics which are current and popular unlike the other two types. It handles these topics with modern devices like current speech and popular performance features also.

Pesnas, mean some symbolic meanings thanks to their features related with performance, text fiction, favourite musical instrument, rymical structure etc. For instance with their long and epic texts, free measurement, instrumental accompaniment with Dřnka which belongs to Pomaks, Stara Pesnas contain lots of symbols related with Pomak's cultural identity. In the same way, Narodna Pesnas, with their definite text fiction and measurement, instrumental accompaniment with Bulgarian Tamboura contain lots of symbols related with the national identity based on Bulgarian folk culture. And Nova Pesnas, with their some features like western-modern text fiction, performance features, instrumental accompaniment with some instruments like keyboard contain some symbols related with modernity.

To see the meaning of Pragmatic in Pesnas, should focus on the following questions: What style of Pesna, in which context and what purpose is being used? In old times, Pesnas were performed in rituals, in special events such as cooperation meetings in a specific behaviors system. In the course of time Pesna tradition have provided its continuity loading different pragmatic tasks in the contexts determined by sociocultural conditions. Today Pesna, except for some rituals, is used in some corporate actions in relation to strategies of revival as a movement against to globalization and cultural hegemony or as an expression of cultural identity.